

Береза Картузька — рік 1939 - присмерк Польщі

Польському урядові не йшли на користь ті безнастанні політичні процеси проти українців. Світова преса все подавала про них відомості, а це ніяк не збільшувало престижу, ані не додавало доброї слави Польщі, яка старалась мати закордоном марку демократичної держави. А ще й тому, що вони не виконали ні одного зобов'язання супроти укр. народу, що було гейби передумовою признання Польщі Східньої Галичини в 1923-му році. Починаючи від 1934 р., запідозрених у членстві в ОУН, проти яких не було достаточних доказів вини та підстав для засуду, окупаційна влада засилала до табору примусових робіт у Березі Картузькій. Табір находився на Поліссі в районі сумнозвісного гнобителя українців, польського воєводи Костека-Бернацкого. Ніхто не знав у тій модерній польській катівні, скільки часу мав там відсидіти — все залежало від самоволі наставників новітнього бестіяльства. Наслідувала Польща добрі приклади із сходу, а також із заходу, де такі інституції почали рости-розвиватись. Сама назва „табір примусових робіт” — говорила про себе, але фактично табір був чимось далеко страшнішим, був важчою карою, як засуд на найтяжчу в'язницю... Постійне недоживлення, нестача відпочинку, биття та гонення до тяжких робіт, вичерпували фізичну силу засланців. Таборовики спали часто-густо на голих дошках, або на бетонних долівках. Щодня й щодня — та проклята команда „бегем” та побої гумовими палками...справжнє пекло на землі !

З Бережанщини було два вивози жертв до табору. За першим разом у 1935 р., вивезли редактора Петра Сагайдачного та студ. політехніки Богдана Пашківського. Другий вивіз був у 1939-тому році. За-

гальна кількість вивезених з Бережанщини досягнула понад 120 осіб. Між іншими, були вивезені: сл. п. Ярослав Старух, Михайло Відула, Осип Пришляк, Павло Созанський, сл.п. Антін Крамарчук, Михайло Шмуговський – всі з Бережан; Богдан Шараневич, Гриць Мицишин, Микола Болюх з Поручина, Осип Ганачевський з Раю, Лев Зацний і Канюка з Козови, Федь Федечко з Бишок, Василь Потегач з Дрищева, Іван Нестерович і Володимир Волощук з Козівки, Ілько Сирота і Володимир Михайлечко з Дібща, Іван Штабалюк з Вибудова, Марків, Горохівський та багато інших.

Війна допомогла врятуватись багатьом в'язням, бо команда табору, поліцаї та наставники розбіглися, боячись для себе „страшного суду” за всі злочинства та bestialьства, один лише, сам головний кат Костек-Бернацкі з початком війни дістав призначення на польського міністра за „заслуги” в Березі, але він не міг вже як слід використати свого нового призначення, бо мусів утікати до Румунії. В'язні рештками сил рятувалися від нового ворога, що просувався із сходу – московських комуністів, розбігаючись на всі сторони світа.

Молоді українські патріоти члени ОУН, не оставали в боргу за вивози до Берези. Восени 1937 р. вбито в'язничого сторожа Гроха, що знущався над політичними в'язнями, побиваючи їх ключами де попало. Один із в'язнів побитих Грохом зі села Підгороддя пов. Рогатин осліп, та швидко й помер від тих його знущань. Начальство в'язниці, суд і прокуратура на все, що чинилось, заплющували очі і нічого не бачили і не чули! На свято „задушок” катюга Грох повертався з цвинтаря додому. На порозі хати на Райській вулиці – він згинув від кулі месника сл. п. Михайла Думика. Незадовго по нім подібним шляхом згинув поліцейний агент у селі Плавуча. Обох їх поховали на Бережанському цвинтарі щонайменше як національних героїв, при участі всієї „польонії” з урядовими верховодами на чолі. Були великі обшуки, грозило погромом, але... урядові кацики трохи „зацокалися”. Це ж не жарт – починають вже стріляти...

На весні 1939 р. поляків наляг помітний неспокій. Нашвидку руку організовано „Народову оборону”, лави „Стшельца”, їх зміцнювано та підсилювано молодими підростками 16 - 18-ти літніми, що мали допомагати поліції. Дали їм зброю і набої і казали виконувати службу безпеки в місті. В Бережанах на ринку відбувалися під голим небом їхні бойово-крикливі віча, на яких взаємно додавали собі відваги, викрикуючи, що не дадуть ні одного „гузіка” своїм ворогам. Промовці погрожували зовнішньому ворогові, але не забували і про внутрішнього ворога, якому не щадили відповідних „епітетів”. Промовляли військові польські старшини, а також і цивільні поляки, між якими „вибивався” якийсь зайда на прізвище Ставінські, якого ніхто у місті не знав. Літо 1939 р. було справді гаряче. Гітлерівська Німеччина без єдиного пострілу забрала була вже Австрію, Судетський край, Чехо-Словаччину, Клайпеду від Литви. Врешті не оглядаючись на пакт неагресії з Польщею, зажадала урегулювання так зв. коридору і прилучення міста

Данцігу до Німеччини. Польща навіть про те чути не хотіла. Війна висіла на волоску.

Для піднесення настроїв і зміцнення власного „духа”, поляки проводили віча. Звичайно по скінченні таких віч, всяке шумовиння йшло робити протиукраїнські демонстрації, вибивали в домах шибки, нападали на українські громадські установи й чинили всякі бешкети. Так робили поляки скрізь на українських, а також і на білоруських землях. Склярі мали в ті часи справжні жнива...

Проголошення самостійності Карпатської України, викликало серед поляків пароксизми несамовитої люті. Однієї неділі, вполудень із Бережанської церкви вийшли маси народу. Несподівано чийсь руки підняли в гору якогось чоловіка, а цей скільки сили у грудях гукнув: „Слава Україні"! Хай живе Карпатська Україна"! Понісся гомін „Слава-а-а-а !!!", заглушуючи слова принагідного промовця. На ринок прибігла поліція і відділ „Стшельца", вони оточили натовп, та намагалися повести усіх до комісаріату поліції, що очевидно не вдалося. Під церквою стояв парох о. Євсевій Бачинський – у нього влучив випадковий камінь, бо таки під церквою розпочалась бійка, і захурчало каміння... Декого поліція таки вхопила і затягнула на поліційну станицю, а там „тайняки" не жалували, били як і де попало. Тоді між ін. важко побили Антонину Миронівну з Раю. Багато дружин місцевих інтелігентів мали нагоду познайомитися з „версальськими" методами і висказами польської поліції.

Одного вечора в березні 1939 р. польська вулиця, під охороною поліції, інсценізувала унікальний у світовій історії – похід чи демонстрацію вулицями Бережан – „похорони України". Польська товпа несла на раменах чорну домовину з написом: „Україна вмерла". На адресу українського народу падали сороміцькі слова зневаги; в домах українців вибивали з рамами вікна, у помешкання вкидали петарди...

Саме тоді український театр ім. Котляревського приїхав до Бережан з виставами, і спинився в залах „Українбанку", де вони мали відбуватись, враз з цілим своїм багажем. Під час проби перед виставою – на вулиці понеслися крики й вигуки, на щастя вікна залі були закриті дерев'яними віконницями. Хтось із акторів відрухово запер тяжкі дубові входові двері і не даремно, бо ось і посипалося каміння у віконниці, і почали добиватись у двері, але вони не подались. Хтось крикнув: „Там немає нікого, йдемо дальше!" Похід посувався пізніше вулицею Різницькою. За натовпом йшов постерунковий поліції з карабіном на рамені, на прізвище Легуміна. По дорозі демонстранти почали кидати камінням на дім відомого в Бережанах укр. громадянина. Він, побачивши поліцяя особисто йому знаного запитав: „Пане Легуміна що ж ви на те, що „батяри" кидають камінням, чому їх не проженете?!" Та охоронець ладу й спокою відповів: „Пане, прошу не ображати, це не батяри, а льяольні польські громадяни"! Натовп під охороною поліцяя пішов далі та побив шибки в будинку проф. д-ра Василя Левиць-

кого, судов. урядовця Василя Копцюха, проф. Гр. Бобяка, Григорія Крамарчука, до його помешкання вкинено ще й петарду, що поруйнувала усе обладнання.

Похід підійшов далі під українську бурсу, через побите вікно вкинено петарду, від вибуху якої, завалилась кафлева піч, та щасливо нікого в кімнаті не було. Напроти бурси — українське приходство, довкола паркан, але товпа туди попрямувала, мовляв, „йдемо до попа, хай відправить похорон”...До середини дістатись не могли, бо натрапили на двох великих злющих псів-догів — і... не стало відваги! Товпа задоволилась криком, гукнувши кілька соковитих зневажливих слів і пішла далі, але зараз же похід припинився, а вся, як сказав той укр. громадянин до Легуміні „батарня” розійшлась. І така некультурна поведінка, таке безправство відбувалося під охороною польської державної поліції!..

Декілька днів будинки з побитими вікнами стояли, немов сліпці з піднятими руками, закликаючи небо до помсти. Сором огорнув „польонію”, владу а навіть поліцію. Ходили по домах та просили, вставити вікна, мовляв не гарно виглядає та хотіли таке безправство якось замазати.

* * *

А через кілька днів після того „похорону” — річка Золота Липа за Адамівкою викинула двох потопельників — із зав’язаними ротами, руками і ногами... Мешканці Адамівки приглядаючись покійникам — розпізнали в них тих, які ще недавно несли домовину з написом „Україна вмерла”. Тоді хтось насмішкувато зауважив: „І вони загинули за Україну”. Караюча українська рука досягла винуватців-хуліганів. Цей випадок може більш „польонію” настрашити чим розгнівав. Шукали, слідили, розпитували, але усе пропало мов камінь в воду. Атмосфера в 1939-му році, була вже дуже напружена. За тих обставин, у Львові скликано з’їзд Народного Комітету УНДО. На ті наради були спрямовані очі не тільки українського громадянства, але й Польщі. З’їзд вирішив одногolosно, що в сподіванім німецько-польському конфлікті, український народ виконає льояльно свій обов’язок супроти держави. Обі сторони з полегшою відотхнули, бо така заява провідної політичної партії забезпечувала українців на випадок війни від репресій польського уряду та польської вулиці. Так бодай здавалося. Польські урядові чинники були вдоволені, бо ухвала давала надію, що українці у сподіваній війні стануть по стороні Польщі. А далі пішло все як у кінофільмі...

30 серпня 1939 р. Польща проголосила загальну мобілізацію. У п’ятницю 1-го вересня вдосвіта німецькі летунські ескадри збомбардували військово-летовище на Сквилові, та кинули кількадесят бомб на місто Львів. Війна!!! Мобілізація! Усе для війська і сподіваної перемоги! По більших містах великі маніфестації! Натовпи маніфестантів просять у своїх вигуках начального польського вождя — вести їх негайно на... Берлін, який собі обіцяють закрити шапками, знишив-

ши до щенту ворога раз на все!.. Інакше ніхто й не думав, настрій па- нує бадьорій. До казарм напливають маси резервістів, на вулицях ого- лошення, як поводитись у хвилях ворожих налетів. Вечорами обов'яз- кове затемнення вікон. на вікнах видно поналіплювані смужки паперу, щоб шибки не розтріскувались від повітряного потрясення при ви- бухах розкидуваних летунських бомб. Для цивільного населення за- ведено поліційні години від 8-ої вечора. Лад і безпеку міста охоро- няє „Оброна народова”.

Несподівано чути нарікання на нестачу ліків, бандажів для поран- нених, немає для війська білизни і мундирів... Польські жінки збирають між людьми стару білизну не минають і українців: „Давайте на бан- дажі для Червоного Хреста”. Шось бойові настрої поляків швидко про- шуміли, натомість чути нарікання і запити: „Що то буде? Ми ж до вій- ни не підготовані!”.. Радіо оголошує наказ для всіх прокураторів, ви- конати зарядження (подаючи число). Як справа пізніше виявилась, тут йшло про арешти непевного елемента і вивозу до Берези — в першу чергу всіх запідозрених в ОУН, а також комуністів. Що рази накази і вказівки для населення подаються по радіо як: „Надходзі осем, два- насце-, пшешедл-” і т.п. Поляки починають нервуватися та запитують: „А де ж наші літаки? де наші летуни?” Докори не вгавають... А ні- мецькі бомбовози та легкі літаки прошивають небесні простори над усією Польщею, без жадного спротиву польського летунства, Варша- ва оточена, західня Галичина вже зайнята німецькими військами, у місті Данцігу Гітлер відбирає велику військову переможну параду, а 12 вересня швидкі німецькі моторизовані частини займають головний залізничий двірць та горішню Янівську дільницю у Львові. „Що ста- лося питають поляки, де ж наше військо, де начальний вождь і прези- дент держави?! Хто завинив?!” Тут нова чутка, начальний вождь, що не давав „гузіка”, разом з президентом і всіми достойниками втекли до Румунії! Поляки мов шалені, вештаються, бігають, не можуть зрозуміти, як і що сталося в так короткому часі. У Львові кричали: „Зрада! Зрада! Колишні оборонці Львова до зброї! Не дамо Льво- ва! Де ті зрадники? Хтось крикнув: — Українці!”! Загальна психоза охопила польське шовіністичне населення до тої міри, що кожний ук- раїнець — шпиг і допомагає німцям, даючи їм знаки малими дзерка- лами, чи стріляючи з вікон до поляків. Мали місце у Львові не лиш арешти українського населення, але і самосуди над невинними люди- ми. А ще польська преса не переставала під'юджувати шалену товпу. Вночі 16-го вересня увірвалася сотня польських поліцаїв, під коман- дою польського офіцера до будинку „Просвіти” у Львові. Під час об- шуків, нищили усе, що попало в руки. Редакція „Діла” і друкарня в руїнах! Так було, як у тій казці, — вуж уже конав, але ще кусав...

— * * * —

17 вересня 1939 р. большевицька армія перейшла річку Збруч „виз- воляти єдинокровних братів-українців” з польської неволі... щоб зап-

рягти їх у ще страшнішу неволю комуни !...

23 вересня українська делегація з 29 осіб під проводом д-ра Костя Левицького була у большевицького команданта генерала Іванова і Міщенка — політичного представника большевицької влади. Та зустріч пройшла спокійно і „гладко”. Генерал, розуміється говорив по російськи, обіцяючи всілякі блага народів, свободу і землю, вільний розвиток української культури. Запевняв, що совєтська влада несе українському народові не тільки визволення, але й добробут. Вона не буде звертати увагу на дотеперішню діяльність громадян, лише вимагатиме від усіх лояльності... А рівно в три дні пізніше, та сама большевицька влада заарештувала того ж д-ра Костя Левицького, д-ра Івана Німчука ред. „Діла”, посла Володимира Целевича, Володимира Кузьмовича, д-ра Дмитра Левицького, Остапа Луцького, адвоката д-ра Володимира Старосольського, словом, усіх членів української делегації та ще й багато інших визначних українських громадян!.. Тим часом, у Бережанах не було ще нової влади. На ринку стояли гуртками українці, поляки жиди, — очі людей звернені в небеса... „О, я знаю, виглядаєш Гітлера... майже кричить жид-адвокат д-р Берко Льопатер до свого товариша адвоката-українця: але він сюди прийде, як мені волос на долоні виросте !” Цей інцидент — напад спричинений жидом-адвокатом, і зовсім не спровокований нашим громадянином, міг мати для цього останнього дуже погані наслідки, але Польща вже догоряла — в смертельних судорогах...

Над Бережанщиною шмигали німецькі бомбовози, скидаючи тисячі листівок для заспокоєння населення і пропаганди. Тисячі підвід пересувалися через Бережани, авта, мотоциклети. На одній підводі їде розкинувшись на перинах якась молода пані з собачкою, далі на мотоциклеті якийсь чоловік спереду, жінка позаду з наплечником; далі сунуть пішком якісь цивільні люди, не знаючи де йдуть і по що. І так все просувається вперед, одні на полудень через Підгайці, інші на захід через Рогатин, ще інші на схід на Тернопіль — мандрівка народу, все перемішалось - переплуталось... Ідуть і військові відділи по кількадесят, по кільканадцять з різних полків, там везуть гармату, там знову на візках везуть скоростріли та амуніцію, за ними плентається військова кухня, там ось їде польський генерал автом, його тягнуть коні, бо немає бензини, біля нього певно його дружина і мала клітка з канарками та багато всяких клунків, валіз і постелі...

Серед українців панує спокій. У місті проголошено війнятковий стан. Владу перебрало військо. Командантом гарнізону став підполк. Реснер, його заступником капітан Кольбек. Цивільна влада підлягає військовій. У в'язниці в Бережанах находилось тоді приблизно 300 політичних в'язнів, в тому чотирьох українських священиків, між ними о. Блозовський з Підгаєць. Полк. Реснер скликав нараду в будинку староства, щоб вирішити, що зробити з політичними в'язнями, бо хотіли їх вивезти до в'язниці в Тернополі. На нараду покликали старосту,

„презеса” окружного суду, прокуратора, та комісара поліції. Про нараду довідався пор. резерви суддя Ю. Уленецькі (помер 1961 р. в Англії). Він негайно послав свого сусіда-українця Ст. Жука до д-ра В. Бемка, щоб той зараз-же прийшов до нього. Д-р Бемко довідавшись в чому справа, негайно зустрівся з головою УНДО о. крил. Є. Бачинським, який телефоном подбав про „авдієнцію” в старостві. Коли вони обидва прибули до староства, нарада ще тривала. Вони заявили старості, що приходять в справі політичних в'язнів і ще в других справах. Староста почувши про їх справу, відперся від усього, тепер мовляв, про все рішає військо, тоді вони добились до полк. Реснера. В довірочній розмові тих трьох осіб, полк. Реснер запитав, чи на випадок приходу німців, українці можуть гарантувати особисту безпеку його особі, військовим родинам та польському населенню?! Очевидно, що він дістав задовільну відповідь в таких обставинах де вирішувалася доля понад 300 найкращих українських патріотів. Тоді він заявив коротко: добре, в'язні остаються в Бережанах, а повертаючись до д-ра В. Бемка, просив його зайти завтрішнього дня до команди для обговорення деталей, а про прихід командант варті буде повідомлений. Другого дня, д-р Бемко пішов на команду, що містилася в ратуші на першому поверсі, де колись була гімназія. У коридорах повно офіцерів, очікують наказів, порад тощо — біганина, рух, усі живуть нервами... На нараді з полк. Реснером порішено: 1) всіх політичних в'язнів з тюрми у Бережанах негайно звільнити, 2) українці з поляками організують горожанську міліцію, командантом має бути українець (був ним мгр. Володимир Логуш), 3) міліція має оберігати всі військові об'єкти від можливого грабунку з боку цивільного населення, 4) акти ПКУ будуть переховані, 5) до диспозиції міліції команда передасть 2000 крісів, мабуть 5 скорострілів і потрібну амуніцію все з будинку команди, 6) того ж самого дня, д-р В. Бемко мав обов'язок організувати „Горожанський комітет” з українців, поляків і жидів.

Безпосередньо по тім „пакті полковник Реснер — д-р В. Бемко”, полк. Реснер телефонічно наказав прокуратурі при окружному суді в Бережанах, звільнити всіх політичних в'язнів, без огляду на причину засуду. Через Бережани переходили колони війська і валки утікачів-цивілістів. Хмари диму повисли над обрієм — як казали, це горіла нафта і бензина у Львові від німецьких бомб. Між утікачами був прокуратор апеляційного суду у Львові. Він випадково зайшов до президії окружного суду, щоб довідатись про новини. Прокуратор окружного суду, одержавши телефонічний наказ звільнити всіх політичних в'язнів, звернувся за порадою до прокуратора апеляційного суду тобто вищого рангою від нього. Той порадив скликати нараду правників у президії окружного суду. Присутніми на тій нараді були між інш. адвокати сл. п. Франц Бабяк і сл. п. д-р Володимир Гриневич. На нараді прокуратор виступив проти звільнення. Повідомлений про невиконання наказу полк. Реснер загрозив тому прокураторові, що жде

до полудня на виконання наказу. Того ж дня о 4-ій год по полудні, д-р Бемко перебрав від керівників в'язниці, акти і депозити політичних в'язнів; адвокати Ф. Бабяк і д-р В. Гриневич і мабуть мгр Логуш виписували посвідки про звільнення з в'язниці. О. крил. Є. Бачинський та д-р Франц Коковський увійшли до в'язниці і повідомили в'язнів про їхнє звільнення, при чому звернули їм увагу, щоб поводитися гідно і спокійно – бо це наслідок їхніх заходів. Ще того самого дня частина їх покинула мури, прямуючи додому. В'язні з дальших повітів, Рогатинщини, Підгаєччини, Перемишлянщини – з огляду на особисту безпеку в дорозі, вирішили залишитися до наступного дня у в'язниці. Увечері на нараді, наступив вибір горожанського комітету, до якого входили представники всіх трьох національностей. Головою вибрано одногосно адвоката д-ра Володимира Бемка. В повіті покищо було спокійно. Люди приглядалися як відступали польські війська, прислухувались до гуркоту літаків, і далеких вибухів. Ледве минула доба від часу звільнення політичних в'язнів, як у повіті почали горіти будівлі колоністів. Несамовиті вісти про „морди і пожогі” почали ширитися серед польського населення. До загального безголов'я тепер долучилась ще й паніка! Телефоном повідомляють з Раю, Лісник, Нарасва і Конох про пожежі: відступаючи, військові частини підпалюють селянські придорожні загороди. Люди втікають в поля, залишаючи усе на Божу волю !.. З будинку ПКУ поляки потайки забирають зброю і амуніцію, що обурює українців.

Українське підпілля почало свою роботу. З усією повнотою і силою виступив на яв спротив, чи радше відплата за биття, в'язниці за суди, паціфікацію... – і не було сили, яка могла б це спинити ! У лісах творяться повстанські відділи. Їхнє озброєння – обрізи, декілька пістолів, але вони одчайдушно обстрілюють у відступі польські війська. Військова команда гарнізону звернулася до голови Горожанського комітету, вимагаючи „заспокоїти” повіт...

Фактично, голова комітету відчував, що мусить щось при тих розрухах зробити. В супроводі команданта польської поліційної станиці в Раю Островського, старшого і зрівноваженого чоловіка, (якого взяв голова для особистої безпеки перед розлюченою солдатчиною) він виїхав до Раю, Лісник та Нарасва-міста, тобто в околиці, де були пожежі. Він мав на меті повідомити наших партизанів, що наступаючі большевицькі війська є вже в Тернополі, та що в цей район німці не прийдуть, хоча цього всі сподівалися. Тому треба подумати, чи варто активно виступати і чинити збройний опір.

Хто міг, той покидав колонії і переховувався в місті. Командант Ст. Островський, таки став голові комітету у пригоді. В Лісниках військовий відділ заарештував д-ра В. Бемка і забрав його із собою, як закладника. З тієї ситуації вирятував його командант Островський. В нарівських лісах оперував невеличкий відділ наших партизанів, що складався переважно з недавно звільнених політичних в'язнів. Пе-

ресторога і поради голови комітету — нічого їм не говорили. Вони обстріляли великий відділ поліції в силі одного батальйона, яких 500 людей, що саме тоді маршував у напрямку Львова. Потрапивши під обстріл, відділ розстрілюю, в бойовому порядку пішов на ліс. Наслідки виявились через тиждень, коли селяни привезли на підводах понад 20 важко ранених осіб до лікарні в Бережанах.

У місті тоді вже були большевики. Щоб сяк-так приховати наслідки акції партизанів, за порозумінням з директором лікарні д-ром Білінським, організовано провізоричний шпиталь у польській гімназійній бурсі. Горожанський комітет діяв лише 7 днів. Його канцелярія містилася у магістраті. Большевицькі війська не надто поспішали вперед. У місті панував панічний настрій, поширювалися тривожні вістки, нібито село готується до нападу на місто, але до цього не дійшло.

Нарешті, одного дня вполудень, на вулиці біля магістрату та староства, зчинився рух. Хоча будинок староства був замкнений, все таки хтось туди ввійшов, через хвилину з вікон полетіли на вулицю крісла, столи ба... й цілі шафи з актами. Полетіли в долину і портрети польських вождів з вусами і без вусів. На дорозі зчинився крик, сміх, гамір — збіговище..

По якійсь хвилині в канцелярію Горожанського комітету ввійшов чоловік, середнього росту, у військовому большевицькому однострою. Він звертаючись випадково якраз до голови, запитав: „А ви хто такий? Коли йому пояснили, що тут урядує Горожанський комітет, чекаючи на прихід большевицької влади, щоб передати все майно, — він сказав: „Нічого не було — нічого нема”. Заглянувши до сусідньої залі, де висіли портрети почесних горожан міста, наказав усе „барахло” викинути через вікно на вулицю. Потім звертаючись до голови комітету, сказав: „Приходьте завтра на роботу — понял?” Це був перший большевицький комісар повіту тов. Тимошук. Рівночасно в будинку поліційного комісаріату, розташований НКВД із своїм начальником, ст. лейтенантом Суровіцким. Так закінчилося польське двадцятирічне панування і розпочалась совєтчина — московський комунізм — нова окупація. Прийшла зміна окупаційної варти і влади, прийшли нові „лица” — а з ними, як виявилось, нові криваві, жертви автохтонного українського населення, спричинені ненажерливим московсько-большевицьким грабунком чужих земель і чужого добра.